

територією і генеалогією, між *ius soli* (правом місця народження) і *ios sanguinis* (правом крові)... – зазначає Е. Сміт. – В більшості націй є обидва способи суспільної організації, навіть коли вони якийсь час зумисне надають перевагу одному з них» [20, с.95].

Визначити, який із цих двох шляхів на різних етапах історії реалізувався в Україні – одне з важливих завдань істориків.

Джерела та література

1. Оглоблин О. Проблема схеми історії України 19–20 століття (до 1917 року) // Студії з історії України: Статті і джерельні дослідження / Українське історичне товариство, Українська вільна Академія наук у США. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995.
2. Грицак Я. Двадцять дві України // Критика. – К., 2002. – Ч. 4 (54).
3. Гуслистый К.Г. Вопросы истории Украины и этнического развития украинского народа (Период феодализма). – К., 1963
4. Гуслистый К.Г. До питання про утворення української нації. – К., 1967.
5. Сталін Й.В. Марксизм і національне питання // Твори. Переклад з російського видання, схвалений комісією ЦК КП(б)У. – К., 1947. – Т. 2.
6. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.
7. Мазлах С., Шахрай В. До хвили. (Що діється на Україні і з Україною). – Пролог, 1967.
8. Бочковський О. Вступ до націології / Центр громадянської просвіти. – К., 1998.
9. Смілій В.А., Гуржий О.І. Як і коли почала формуватися українська нація. – К., 1991.
10. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. – К., 1994.
11. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. – К., 1996.
12. Каппелер А. Формування української нації в Російській імперії XIX ст. на тлі націотворчих процесів в Європі // Формування української нації: історія та інтерпретації. Матеріали круглого столу. – Львів, 1995.
13. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. – К., 1997.
14. Gellner E. Nations and Nationalism. – Oxford, 1983. (Фрагмент цієї роботи українською мовою див.: Гелнер Ернест. Нації та націоналізм // Націоналізм. Антологія / О. Проценко, В. Лісовий (упоряд.), Л. Білик (літ. ред.); Наукове товариство ім. В'ячеслава Липинського. – К., 2000).
15. Кеннет М. Тлумачення націоналізму // Націоналізм. Антологія. – К., 2000.
16. Гатчисон Д. Культурний і політичний націоналізм // Націоналізм. Антологія. – К., 2000.
17. Валіцький А. Чи можливий ліберальний націоналізм? // Націоналізм. Антологія. – К., 2000.
18. Бродель Ф. Что такое Франция. – М., 1994. – Кн. 1: Пространство и история.
19. Шпорлюк Р. Імперія і нації. З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі. – К., 2000.
20. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. – К., 2004.

Summary

The author study regional aspect in modern Ukrainian nation formation process. The main theoretical approaches are analyzed in that topic studies.

Г. В. Давлетова

Д. І. ДОНЦОВ: ПОЧАТОК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ

Актуальність теми визначається необхідністю всебічного та глибокого вивчення життя та творчості громадських та наукових діячів, які творили українську історію XX століття. Здобуття Україною незалежності, зміна її суспільно-політичної системи вивели в число найбільш пріоритетних напрямків історичної науки проблеми становлення державності в різні часи її існування. Необхідною умовою висвітлення нашого минулого є ґрунтовне вивчення біографій.

Однією з ключових постатей в історичному процесі в Україні на початку XX століття був Дмитро Іванович Донцов (1883–1973). Своєю творчістю Д.Донцов справив глибокий вплив на формування ідеології українського національно-визвольного руху в першій половині XX століття.

З Д.Донцовим пов'язана важлива доба в історії вітчизняної суспільно-політичної думки. Майже 65-річна публіцистична діяльність цього патріарха українського націоналізму являє в своєму роді унікальний приклад творчого довголіття. За своє життя Д.Донцов виголосив понад 200 рефератів, написав до 50 монографій та сотні статей.

Творча спадщина Д.І. Донцова завжди знаходилась у призмі уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників. У 1993 та 2003 роках в Україні урочисто відзначили 110-ту та 120-ту річницю народження Д.І.Донцова. З цієї нагоди вітчизняна історіографія збагатилась новими науковими розвідками щодо постаті діяча. На жаль, більшість дослідників, що займаються вивченням життя та творчості Д.І.Донцова, – М.Сосновський [1], С.Квіт [2], Г.Сварник [3], М.Чугуєнко [4] та інші, – залишили поза

увагою детальний розгляд питання щодо становлення світогляду та перших політичних кроків Д.І.Донцова (до 1917 включно – Г. Д.) детально зупинившись на вивченні його ідеологічної спадщини.

Недостатнє висвітлення поставленого питання в працях вітчизняних дослідників робить досить актуальною розвідку автора в даній сфері. Дана стаття спробує визначити основні складові формування світогляду Д.І.Донцова.

Відомий теоретик української державності, політик, публіцист, філософ, літературний критик, редактор і видавець низки журналів та пресових бюлетнів – ось ті галузі, у яких виявила себе ця суперечлива, але, безперечно, талановита особистість. Політичні погляди ідеолога у своєму розвитку пройшли складний шлях.

Дитячі та юнацькі роки – період закладення і формування світогляду. Вони мають велике значення через те, що саме в цей час відбувається становлення особистості, формування основних рис характеру людини.

Дмитро Іванович Донцов народився 17.08. (за ст.ст.) 1883 р. в м. Мелітополь. Родина Донцових переїхала на південь України зі Слобожанщини (Богучарівського повіту) на Воронезьчину [5, с.124] у середині XIX ст., бажаючи використати вигідні колонізаторські умови. Царська Росія здавна практикувала залюднювання здобутих чужих земель різнонаціональними колоністами, щоб згодом їх русифікувати. Родина Донцових придбала приблизно 1,5 тис. десятин землі, але батько Д.Донцова, купець другої гільдії, не бажав займатися хліборобством і організував у Мелітополі власне торговельне підприємство з продажу сільськогосподарських машин. Землю ж здавав в оренду, так як і кілька будинків, які мав у Мелітополі [6, с.232].

Іван Донцов, людина нової генерації, був добрим підприємцем, його знали в місті, він навіть був міським старшиною [7, с.64]. Дослідники вважають, що родина походила з давнього роду козацького полковника Федора Донця, який переїхав на Слобожанщину з Правобережжя у XVIII ст. Для того, щоб здобути титул московського дворянства, переробили прізвище на “шляхетний лад” Донцови [8, с.25].

Сам Д.Донцов у листі до М. Гікавого від 12.01.1959 пише: “Вичитав у Багалія, що був Федір Донець першим колонізатором Слобожанщини, а потім змінив прізвище на Донцов. Чи від тих Донцових походить мій батько, я не знаю, в кожному разі для мене цем була вказівка, як Донці перемінилися в Донцових” [9, с.3]. Цей факт, однак, документально не підтверджений. Відомо, що Донцови володіли землями в селі Демовщина Богуславського на Київщині (документ 1843 р.), також 66 десятинами від села Липець Харківського округу (документ 1783 р.) і 24 десятинами землі урочища Верхні Проходи, пожалуваних 1683 року сотнику Прокофію Донцю (документ 1783 р.), мали 217 підданих села Грязне – все на Слобожанщині [10, арк.4]. Проте чи були всі вони або хтось із них родичами самого Дмитра Донцова, достеменно невідомо. Прізвище досить розповсюджене, в документах зустрічаються як Донці, так Донцови і Донцови-Захаржевські.

Початкове українське виховання Д.Донцов отримав у своїй родині. Мати Фросима Йосипівна часто влаштовувала “українські читання”. Дід по материній лінії, свідомий українець, вплинув на формування світогляду Дмитра Івановича, бо коли 1894 р. в 11 років він втратив батька, а 1895 р. в 12 – матір, ним опікувався дід [11, с.4].

Говорячи про національні відносини в родині, слід сказати, що старший брат Дмитра і старша сестра потрапили до російського табору [12, с.13], а молодший його брат та молодша сестра до українського [13, с.66]. Цей факт вказує на пануючі в родині Донцових впливи української та російської культур.

Чорнявий Дмитро Донцов належав до степового типу, поширеного на всьому півдні України, що також давало привід недругам випинати його російське походження, російські впливи і російську ментальність. Надзвичайно цікавим є його лист до Євгена Маланюка, написаний 19 вересня 1931 року. Дмитро Донцов згадував рідну Таврію: “Українця з мене зробили: Гоголь, Шевченко, Куліш і Стороженко, яких я знаю з того часу, як навчився читати, цебто від 6 років життя (батько мав їх в бібліотеці).

Родився я в Таврії, де і провів перші 17 літ життя, в країні, яку можна назвати нашою Америкою, етнографічною мішаниною з Українців, Поляків, Жидів, Болгарів, Німців, Греків, Турків і Росіян. Звідки російські впливи? Одинокі російські впливи могли б іти від товаришів-жидів в реальній школі. І я короткий час належав до гуртка самоосвіти, але хутко його покинув, бо одна колежанка мала паскудний гачкуватий ніс, а другий колега завжди цибулею пахнів. З дитинства (мав велику бібліотеку до розпорядження) [14, с.146] кохався в літературі заграничній, яку – в рос(ійських) перекладах ковтав з “Истор(ического) Вестника”, або з перекладів. Вже маючи 14 літ знав Гюго, Дікенса, Понсон де Терайля, Жаколію, Ксав’є де Метра, автора “Рокамболя”, Гете, Шілера, Сервантеса, Мопасана. Родина теж була “таврійська”, цебто мішана, дід до кінця життя не навчився по-російськи, мати називалася Франціска (Франя), тітка – Поліна, їх вітчим був німець-колоніст, оповідала мати, що прабабка моя була італійка. Змалку пригадую як в тумані читала мати на голос – під страшний регіт присутніх – “Не в добрий час” Стороженка або Гоголя. Звідки (...) російські впливи у мене? Мав дядька майора (що бився в 1855 р. на Кавказі), який з традиціями “штоса” і “тусар на саблю опіраєсь” – мав майже комплект видатних французьких письменників, який я в цілості перечитав. Де тут російські впливи? В подвір’ю мого батька одну з кам’яниць винаймала у нього одна шкоцька родина (Віннінгів), він був, що копав артезьянські колодці. Моєми приятелями дитинства були Гарри, Джім, Лізей, Кейт, Джен, в віці від 3-х до 14 літ. Звідки ж у мене якісь російський впливи?

Що я не був в 1908 р. тим, що тепер? Певно еволюція в мене була, але дві засадничі речі (від котрих решта – “приложиться”) були у мене завше: ворожість до російської суспільності, не тільки до царату, і підкреслення потреби боротьби, а не угоди з нею, ну і відповідний тон... (...). Чому (...) не назове Маківеля, Муссоліні, Сореля, Ніцше?” [15, с.147]. Дмитро Донцов згадував пізніше, що в околицях Мелітополя існували російські колонії, але “з ними українське населення не втримувало ніякого соціального контакту... почуття відмінності від росіян (або як їх загально називали – “кацапів”) – було дуже виразне”. Донцов також згадує такі випадки: “Навіть у школі, учні-українці не хотіли товаришувати з “кацапами”, творили власні гуртки, залюбки співали українських пісень” [16, с.65].

У домі родичів Донцових була власна бібліотека, що складалася з українських, західноєвропейських та російських книжок. Популярними були твори Олекси Стороженка. Родина була на виступах українських театральних ансамблів [17, с.1313]. Дмитро Донцов здобував початкову і середню освіту в Мелітополі, закінчивши так зване реальне училище. Технічні науки його мало інтересували, бо ще юнаком зацікавився суспільними проблемами та бажав вивчити їх досконаліше, тому мав намір вступити до університету. Для доповнення середньої освіти Донцов 1900 р. переїздить до Царського села біля Петербургу, де продовжує освіту [18, с.10]. За результатами іспитів він поступив до Петербурзького університету і від 1902 до 1907 року навчався там на юридичному факультеті. О.Лотоцький у “Спогадах” подає дуже характерний образ: “Постійний відвідувач Петербурзької Публічної Бібліотеки – чорнявий студент, що день в день сидить обкладений книгами і записуючи щось пильно студіює. Цим чорнявим студентом був Дмитро Донцов” [19, с.90]. На основі інформації про перебування Д.Донцова в Петербурзькому університеті можна судити, що він їхав туди з настановою перш за все здобути знання щодо українського і російського народів та послужити цим знанням на службі власного народу, до якого мав виразне патріотичне ставлення. Дмитро Дорошенко записав у своїх спогадах такі спостереження: “ще навесні 1903 р. я зауважив у читальні університетської бібліотеки незнайомого мені студента, що постійно читав видання наукового товариства ім. Шевченка і взагалі українські наукові книжки з Галичини, що їх можна було діставати з бібліотеки лише за спеціальною рекомендацією котрогось з професорів. Це був Донцов.” [20, с.106] О.Лотоцький записав такі зауваження щодо Дмитра Донцова: “Студентом вражає надзвичайною працьовитістю. Найчастіше можна булро зустріти його в публічній бібліотеці, – там він збирав запаси того знання, що стало опісля основою його виразно національного світогляду” [21, с.9].

Про свій душевний стан в 1900–1904 рр. Донцов висловився так: “Перебування на чужині викликало шалену ностальгію, яка спонукала українську колонію над Невою гуртуватися в національні організації – легальні і нелегальні... Ми багато читали, особливо Лесю Українку, що була тим світом огнем, який вказував шлях в добі, коли “якраз погасли всі”, а в батьків не боевої вчилися ми науки” [22, с.21].

Під час навчання Дмитро Донцов бере активну участь в українському національному русі. До українського суспільного життя почав долучатися в Петербурзі приблизно від 1903 року. Цього ж року прийнято його до таємної Української Студентської Громади [23, с.33]. Про діяльність Донцова в УСГ так згадує О.Лотоцький: “В численних рефератах на студентських зборах вже тоді висловлював гасла, що їх пізніше розвивав у своїх друкованих працях. В переломний час творення національного світогляду, в свідомості українського студентства, коли безоглядна критика “українського культурництва” й “українофільства” спроваджувала молоді українські сили до російського революційного табору, яскрава національна думка майбутнього популярного публіциста ще в той час переважала на терезах, де важилися альтернатива – українства чи російщини. В поглибленні національного моменту в ідейному світогляді студентства значна роль Дмитра Донцова – безперечна в початкову добу існування української громади, в якій він був одним із активніших членів, і пізніше, коли студентство прислуховувалось до його голосу в завше оригінальних журнальних статтях та брошурах і запрошувало його до співробітництва в своєму органі – “Українському студенті” [24, с.90]. Олександр Лотоцький, який не мав особливої причини перебільшувати роль Донцова тоді, коли писав свої спогади, бо їхні шляхи розійшлися, відмічає, що у 1903–1905 рр. Д. Донцов фактично вибився на чільне місце в тодішньому студентському середовищі Петербурга, на базі українських національних позицій [25, с.1315].

Сам Д. Донцов подає таку інформацію про ранній період студентського життя: “Належали ми (з Дорошенком) до УСГ разом з В. Яновською (замужем Радзимовською) і з різьбярем М.Гаврилком, братами С. і Ю. Мазуренками, М. Стасюком, О. Назарієвим, Шадлуном, артистом-малюром Ю. Огальєвським та ін.” [26, с.120].

Він також належав до гуртка українознавства, що збирався у помешканні Валентини Яновської. “В цьому гуртку, – пише Д. Донцов, – ми почали від “Київської Старини”. Читали теж РУПівську літературу, що приходила через Фінляндію.” [27, с.21]. Починаючи з 1903 року в Петербурзі між українськими студентами почав ширитися марксизм. Дмитро Дорошенко твердить, що ціла студентська громада приєдналася до РУП, “а тому що сама партія перетворилася в Українську Соціал-Демократичну Партію, то й ми всі стали соціал-демократами, подобалось це комусь із нас, чи не подобалось” [28, с.106]. Дмитро Донцов теж став членом УСДРП. У російській північній столиці Дмитро Донцов сформувався як публіцист, набув перший досвід політичної роботи, увійшовши в коло українських соціал-демократів. «Д.Донцов, як провідний член УСДРП, скоро виробив собі ім'я популярного соціалістичного публіциста, а коли заходами української фракції в Другій Державній Думі в Петербурзі почала виходити газета “Наша думка”, він став одним з її редакторів» [29, с.27]. Є також

відомості про те, що у 1907–1908 рр. Донцов також належав до Мелітопольської організації партії есерів. Він був соціалістом лише до тієї межі, коли ця доктрина не перетиналася з українськими інтересами. Ще в Петербурзі він знайомиться із “Самостійною Україною” Миколи Міхновського, а коли 1904 року Українська Студентська Громада переходила на соціалістичні позиції, відходячи від ідеї самостійності, Донцов був одним з тих, хто очолив опозицію. За революційну діяльність Д. Донцова двічі, у 1905 і 1907 роках, було заарештовано [30, с.575]. Обидва рази це відбувалося в Києві. Влітку 1907 р. він потрапив до Лук’янівської в’язниці. На допиті Донцов стверджує, що ніколи не належав до партії соціал-революціонерів: “Нікогда, ни к Партии социалистов-революционеров, ни к военной организации не принадлежал” [31, арк.18]. Після другого арешту й восьми місяців ув’язнення через хворобу виникає загроза життю Донцова. Заходами брата, сестри і Валентини Яновської-Радзимовської його випускають на поруки, 1908 року він виїжджає в Галичину. Уникнути покарання було можливим тільки за умови виїзду за кордон. У 1908 році завдяки хворобі Донцова звільнили з в’язниці. Скориставшись цим, він втік разом із Дорошенком і А. Жуковим до Галичини, уникнувши таким чином заслання до Сибіру.

У Галичині Донцов, Дорошенко і Жуков зупинилися у Львові, в українському студентському домі на вул. Супінського, де ними опікувалися українські студенти [32, с.10]. Протягом 1908–1909 рр. Дмитро Донцов лікувався після тяжкої хвороби (яку підхопив у в’язниці) у Татрах, у лікувальній оселі Закопане. Там він вперше познайомився з В.Липинським, С.Бжозовським та ін. [33, с.6].

Одужавши, Дмитро Донцов переїхав до Відня з наміром продовжити своє навчання. У 1909 р. він стає студентом юридичного факультету Віденського університету. У той же час активізується його публіцистична діяльність, він пише низку статей для західно-українських періодичних видань. Друкувався в журналах “Дзвін”, “Украинская жизнь” та ін. [34, с.1424].

У 1909 і 1913 роках на студентських з’їздах у Львові Донцов виступав з доповідями. На I з’їзді з рефератом “Школа та релігія” 26-річний студент намагався розв’язати одну з найважчих проблем, а саме ставлення політики і філософії до релігії й церкви. На думку А. Бедрія, Донцов спробував показати, що релігія і церква в імперіалістичних державах служила і служить завойовникам. Донцов твердив, що “церква, як католицька, так і православна, по-перше завше була і є заклітим ворогом всякої свободи...” [35, с.7]. Бедрій вважає, що Донцов мав на думці польську католицьку церкву та російську православну церкву, що завжди поборювали змагання українців до релігійної свободи і власної церковної самобутності [36, с.1424]. М. Сосновський натякає, що “Школа і релігія” є безперечно найбільшою і найрадикальнішою даниною його тодішнім соціалістичним переконанням та матеріалістичній і атеїстичній доктрині [37, с.86].

Донцов писав: “Школи завдання є приготувати людину до життя, узброїти її думку силою критики, аби вона могла орієнтуватися в хаосі явищ фізичного і політичного світу; зробити її волю міцною, аби в тій страшній вічній боротьбі за існування, яка зветься життям – вона не чулася безсилою й безрадною... Підпорою і основою цілого релігійного світогляду є власне поняття чуда. Це поняття виключає всяку закономірність, вириває всякий науковий ґрунт” [38, с.8]. Центральний Комітет іноземної цензури заборонив брошуру “Школа і релігія” на території Російської імперії: “Усматривая в доложенном поношение веры и церковей христианских, насмешку над христианским учением, возбуждение к ниспровержению существующего общественного строя и стремление возбудить враждебные чувства между различными классами населения, брошюра применительно к ст. 73 п.2. ст. 74 и п.п. 1 и 6 ст. 126 Уголовного уложения, подлежит запрещению” [39, арк.38].

Книжка була вилучена також львівським державним прокурором у Галичині [40, с.70]. На II студентському з’їзді, який збігся з ювілейними урочистостями на честь Івана Франка, Д. Донцов виголосив промову “Сучасне політичне положення нації і наші завдання”, яка також була заборонена цензором: «Автор убеждает всех малоросов “быть врагами русской государственности” (с.16) и “стремится к политическому сепаратизму”, т.е. отделиться от России (с. 17) и бросить все силы на сторону противников (с.24), чтобы уничтожить или ослабить царя (с.19), что всякое поражение России приблизит момент освобождения Малороссии (с.26). “интересы ее не с Россией, а с Тройственным союзом ” (с.27), а поэтому автор призывает малоросов к беспощадной борьбе с Россией (с. 31). Усматривая в брошюре призывы части русского населения к изменническим деяниям, я полагаю, что сочинение применительно к п. 1 ст. 129 Уголовного Уложения, подлежит запрещению» [41, арк.24].

На думку дослідників, брошура Д. Донцова “Сучасне політичне положення нації і наші завдання” – це документ величезної ваги в історії суспільно-політичної думки, друга, після “Самостійної України” Миколи Міхновського, на шляху ствердження українського самостійницького мислення. Анатолій Бедрій пише: “вже тоді Донцов мислив по-державницьки, по-соборницьки, ... для нього українська нація становила найвищу земну і суспільну вартість” [42, с.131]. Але М. Сосновський застерігає, що “у рефераті “сучасне...” Д. Донцов говорить про “політичну сепарацію” від Росії, виразно підкреслюючи, що цим не можна отожднювати гасел “самостійності” чи “автономії”. У той же час його ідеалом було відірвання від Росії усієї України чи тільки її частини і прилучення до Австро-Угорської імперії на базі “коронного краю” [43, с.145]. У цьому рефераті Донцов розвинув своєрідну двоступеневу концепцію визволення України.

27 травня 1912 року Д. Донцов одружується з дочкою греко-католицького священика Марією Бачинською: “Марійка з Бачинських і Д. Донцов повідомляють, що шлюб їх відбудеться в маю 1912 року” [44, арк.5]. Марія Бачинська – вірний друг і співробітник, яка любила і підтримувала його навіть

після розлучення, до самої своєї смерті. Постать дружини відіграла виняткову роль не лише в особистому, але також у професійному і творчому житті Донцова.

Анатолій Бедрій пише про віденський період: "Цілий час свого побуту на терені Австро-Угорської імперії, Д.Донцов інтенсивно використовував для якнайбільшого здобуття знання гуманітарних наук (так як це він робив перед тим у Петербурзі), чим він згодом не раз викликав подив у других" [45, с.1425].

Напередодні Першої світової війни у Львові заснував СВУ, метою якого було звільнення України від російського поневолення. Першим головою СВУ був Дмитро Донцов.

Незабаром Донцов вийшов із СВУ і за пропозицією австрійського барона українського походження Василька, який очолював українську парламентську репрезентацію (др. значення – фракція, група) у Відні, наприкінці 1914 р. переїхав до Берліна й одержав посаду голови Української інформаційної служби. Видавав тижневий бюлетень "Кореспонденція" українською мовою. Бюро його обслуговувало Австрію, Німеччину, Скандинавські країни [46, с.31].

У 1916 році, посварившись з Васильком, Донцов переїздить до Берна, де очолює Бюро національностей Росії. Видає бюлетень "Кореспонденція народів Росії". Ю.Бачинський згадує: "Під час Першої світової війни (1914–1918) в Берні мешкав відомий український публіцист Д. Донцов, який стояв на чолі "Бюро національностей Росії" і видавав Бюлетені-Листки (вийшло 65 чисел) німецькою, англійською та французькою мовами. В кінці березня 1917 р. "Бюро національностей Росії" зачинено і Донцов виїхав в Україну" [47, с.1101].

У березні 1917 р., здобувши славу відомого діяча міжнародного рівня, Донцов повертається до Львова, де продовжує своє навчання в університеті. Після його закінчення одержав ступінь доктора юридичних наук [48, с.12].

Після вивчення біографії Дмитра Донцова та його творчої спадщини можна, досить умовно, розмежувати його життєвий шлях на досить чіткі етапи:

а) поява на політичній арені (1905 р.);

б) ранній період творчості (до 1914 р.), участь у діяльності РУП, УСДРП;

в) керівництво «Союзом визволення України» та «політико-інформаційна» діяльність під час Першої світової війни (1914–1918 рр.).

Протягом майже всього життя (окрім короткого терміну студентства у Петербурзі) Д.Донцов надавав перевагу кар'єрі громадсько-політичного діяча фах журналіста, публіциста та видавника.

Вивчаючи біографію та твори Дмитра Донцова, можна побачити еволюцію його світогляду та політичних поглядів: будучи членом Української соціал-демократичної робітничої партії виступав за автономію України в демократичній Росії, згодом, зрозумівши, що Росія не допустить незалежності України, – «ідеологія так московського комунізму, як і царату це тільки різні форми одного і того ж явища – московського месіанства» [49, с.644], – став прихильником проавстрійської орієнтації. Це був лише початок його пошуку ідеологічного фундаменту процесу відродження української нації.

Джерела та література

1. Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. – Нью-Йорк; Торонто, 1974. Ленін В. Кадети про українське питання // Повне зібрання творів. – К., 1972. – Т. 23.
2. Квіт С. Дмитро Донцов. Політичний портрет. – К., 2000.
3. Сварник Г. Кілька штрихів до ідейної біографії Дмитра Донцова // Україна модерна. – 1996. – №1.
4. Чугуєнко М. Формування та розвиток ідеології Дмитра Донцова: Дис... канд. філос. наук. – Харків, 1998.
5. Сварник Г. Архіви Дмитра Донцова // Пам'ятки України. – 1994. – №3–6.
6. Луців В.О. Д.Д. – декілька думок // Вісник: кварталник літератури, мистецтва, соціально-політичного життя. – Н.У. – Осінь. – 1989.
7. Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. – Нью-Йорк; Торонто, 1974.
8. Квіт С. Публіцист із Мелітополя // Слово і час. – 1992. – №6.
9. Квіт С. Дмитро Донцов // Шлях перемоги. – 1996. – 4-9 січня.
10. Центральний державний історичний архів у м.Києві. – Ф. 486 (Матеріали Київської палати громадянського суду) – Оп. 5. – Спр. 175; Ф. 1892 (Матеріали Харківського верхнього земського суду) – Оп. 1. – Спр. 297.
11. Лесін В. Поет лицарства українського // Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Дмитра Донцова на 20-ліття його смерті. – К., 1993.
12. В.Левинський згадував, що "в часи великої революції довелося пізнати його брата, а він уважав себе москалем" (Левинський В. Ідеолог фашизму. – Замітки до ідеології Д.Донцова) – Львів, 1936.
13. Данні на основі інформації Марії Донцової, дружини Д.Д., записані в книзі М.Сосновського "Дмитро Донцов – політичний портрет".
14. Сварник Г. До ідейної біографії Дмитра Донцова // Українські проблеми. – Ч. 1. – 1997.
15. Там само.
16. Сосновський М.Дмитро Донцов. Політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. – Нью-Йорк; Торонто, 1974.

17. Бедрій А. Світоглядно-ідейна біографія Дмитра Донцова до 1913 р. // Визвольний шлях. – 1983. – №11.
18. Гікавий М. Студентські роки доктора Д.Донцова // Вісник суспільно-політичний місячник. – Вересень. – 1983.
19. Лотоцький О.Сторінки минулого. – Варшава: Праці українського наукового інституту, 1933. – Т.2.
20. Дорошенко Д. Із моїх споминів про Українську студентську Громаду в Петербурзі в 1902–1906 рр. // 3 минулого.-Варшава:Український науковий інститут, 1939. – Т.2.
21. Лотоцький О.Сторінки минулого.
22. Дмитро Донцов. Пам'яті В.В.Радзимовської // Вісник. – Нью-Йорк. – Лютий. – 1956.
23. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле. Вінніпег, 1949.
24. Лотоцький О.Сторінки минулого. – Т.2.
25. Бедрій А. Світоглядно-ідейна біографія Дмитра Донцова до 1913 р.
26. Донцов Д. Рік 1918, Київ.
27. Дмитро Донцов. Пам'яті В.В.Радзимовської...
28. Дорошенко Д. Із моїх споминів про Українську студентську Громаду в Петербурзі в 1902–1906 рр.
29. Сосновський М. Дмитро Донцов. Політичний портрет...
30. Енциклопедія українознавства Перевидана в Україні. – Львів,1993. – Т.2.
31. ЦДІА. – Ф. 274. – Оп. 1. – Од.зб.2136.
32. Гікавий М. Студентські роки доктора Дмитра Донцова. // Вісник (соціально-політичний місячник). – 1983. – вересень.
33. Лесін В. Поет лицарства українського...
34. Бедрій А. Світоглядно-ідейна біографія Дмитра Донцова до 1913 р. // Визвольний шлях. – 1983. – №12.
35. Донцов Д.Школа і релігія. – Львів, 1910.
36. Бедрій А. Світоглядно-ідейна біографія Дмитра Донцова до 1913 р. // Визвольний шлях. – 1983. – №12.
37. Сосновський М.Дмитро Донцов. Політичний портрет...
38. Донцов Д. Школа і релігія...
39. ЦДІА м. Києва. – Ф. 295. – Оп. 1, – Од.зб.305.
40. Квіт С. Царські жандарми і цензура про Дмитра Донцова // Слово і час. – 1992. – № 9.
41. ЦДІА м. Києва. – Ф. 295. – Оп. 1. – Од.зб.477.
42. Бедрій А. Світоглядно-ідейна біографія Дмитра Донцова до 1913 р. // Визвольний шлях. – 1983. – №11.
43. Сосновський М. З приводу статті про доктора Д. Донцова // Сучасність. – Ч.7–8. – 1973.
44. ЦДАВО. – Ф. 3849. – Оп. 1. – Спр. 10.
45. Бедрій А. Світоглядно-ідейна біографія Дмитра Донцова до 1913 р. // Визвольний шлях. – 1983. – №12.
46. Сосновський М.Дмитро Донцов. Політичний портрет.
47. Бачинський Ю. Рік 1917 (спогад-діярий) // Визвольний шлях. – 1958. – №10.
48. Горелов М. Дмитро Донцов – штрихи до політичного портрету. – К., 1995.
49. Донцов Д. Історичне значення Акту 30 червня 1941 р. // Визвольний шлях. – 1976. – Кн. 6.

Summary

The article examines formation of the ideology of the well-known Ukrainian figure – Dmytro Ivanovych Dontsov, the theorist of the integral nationalism (1883-1973).